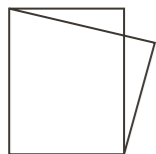

"Tænke? Abstrakt? Red sig, hvem der kan!"

– om abstraktion og professioner

Niels Henrik Krause-Jensen, lektor, cand. mag., EVU Skole, undervisning og læring & Brian Benjamin Hansen, docent, ph.d., Forskningscenter for uddannelseskvalitet, professionspolicy og praksis

Nærværende tekst undersøger spørgsmålet om, hvorvidt og hvordan abstraktioner har en plads i det praktiske og professionelle arbejde. Vi argumenterer for, at abstraktioner er uomgængelige, og at vi altid allerede er i gang med at bruge abstraktioner, begreber og kategorier, når vi handler. Samtidig beskriver vi brugen af en særlig type abstraktioner, de såkaldt "lokkende abstraktioner", som vi hævder, er animerende for praksis. Første del af teksten, "Abstraktioner i praksis", tager udgangspunkt i forholdet mellem det filosofiske og begrebslige over for det praktiske. Denne del knytter an til den tyske filosof G.W.F. Hegels klassiske lille tekst "Hvem tænker abstrakt?"

Spørgsmålet om det abstrakte bringes i kontakt med professionernes diskussioner af forholdet mellem teori og praksis, ligesom det sættes ind i en idéhistorisk ramme. Anden del af teksten, "Praktiske abstraktioner", tager udgangspunkt i den belgiske videnskabsteoretiker Isabelle Stengers og hendes behandling af abstraktioner og det, de gør for os i både hverdagslige og videnskabelige erkendelsesprocesser. Denne del af teksten formulerer, hvad man skal forstå ved lokkende abstraktioner, og bringer i særlig grad disse i diskussion med det herskende professionelle vidensideal om anvendelighed.

"Tænke? Abstrakt? Red sig, hvem der kan!" - om abstraktion og professioner

Ord som "metafysik", "tænkning" og "abstrakt" kan vække "afsky" og få nogen til at løbe væk "som for en, der er befængt med pest", skriver Hegel

1. del: Abstraktioner i praksis

Indledning

Forholdet mellem teori og praksis er et klassisk baggrundstæppe for overvejelser over, hvad det vil sige at være praktiker eller professionel, samt hvilken rolle uddannelse og mere generelt teori, teoridannelse, begreber, tænkning osv. spiller heri. Diskussion om forholdet mellem teori og praksis er af gode grunde tilbagevendende i professions-sammenhænge, og en af disse grunde er måske, at begrebsparret teori-praksis i vores almindelige sprogbrug har en særlig tendens til at påkalde sig stereotype forestillinger. Ingen, der tænker nærmere over, hvad teori og praksis er for størrelser, og hvad forholdet imellem dem er, vil være i tvivl om fænomenernes kompleksitet, men alligevel genopstår

begreberne ofte i deres størknede og stereotype modstilling. Måske har det at gøre med professionernes, praktikernes og uddannelsernes behov for orientering og forenkling, som skaber forudsætningen for den stadige genkomst af den simple modstilling. Men uanset hvad der betinger denne dynamik, så skaber det yderligere grobund for en række andre forsimplede dikotomier: Uddannelse over for praksis, tænkning over for handling, teori over for empiri osv., og sådanne dikotomier er sjældent helt uskyldige, men kommer med skiftende tiders normative vægtning. I håb om at kunne åbne diskussionen på en anderledes måde vil vi i det følgende ikke tage udgangspunkt i begrebsparret teori-praksis, men i stedet rette opmærksomheden mod "abstraktionen" som et fænomen, der optræder i både teori og praksis,

dvs. både når man handler, og når man tænker, og som dermed kan bruges til at ryste disse modsætninger.

Med fokus på abstraktionen kan man sige, at vi foretager en slags forskydning for at undgå de mest trådte stier, men måske skærper vi også modsætningen mellem teori og praksis på denne måde for netop at kunne overvinde den. I en læsning af abstraktionens rolle i professions-sammenhæng er det i hvert fald ikke til at overse, at ord som "abstrakt" og "abstrakt tænkning" ofte er næsten forhånede, eller i bedste fald henvises til en slags sværmerisk og ganske uproduktiv indstilling. Vi vil forsøge at udfordre den skråsikkerhed, der kendetegner praktikerens og empirikerens besiddelse af en praksis, angiveligt befriet for abstraktion. Hvad nu, hvis der er lige så

meget abstraktion på spil i praktikerens eller den empiriske forskers hverdagsrealisme som i filosofiens spekulation? Hvad nu, hvis man altid allerede er indfanget af abstraktioner, hvorigennem man tilgår verden? Spørgsmålene lyder måske retoriske, og det kan synes, som om vi allerede har svar på dem. Det har vi kun delvist. Ærindet i teksten er rigtignok at vise, hvordan der altid er abstraktioner på spil, men det er samtidig åbent og undersøgende at diskutere, hvordan abstraktioner fungerer på kryds og tværs af det, vi opfatter som teori og praksis.

Allerede nu lyder det jo temmelig abstrakt, og for den læser, som er vant til mere klassiske videnskabelige artikler med problemformulering, metode, teori, resultater osv., melder sig måske allerede nu en utålmodighed: Hvor er det præcise forskningsspørgsmål, hvor er definition og operationalisering, som kan entydiggøre tekstens forehavende? Vi afviger i denne tekst fra endegyldige definitioner af vores "forskningsgenstand", nemlig abstraktionen, da vores ærinde snarere er at udfordre, hvordan begrebet skal forstås. For en undersøgelse af abstraktionens betydning og brug gælder det derfor, at der ikke er en neutral form eller metode, hvormed man kan arbejde uafhængigt af indholdet, så det først defineres, siden undersøges og så formidles. Nærværende tekst er dermed ikke en formidling af en undersøgelse, herunder dens udgangspunkt, dens metode og dens resultater. Den nærværende tekst er undersøgelsen.

"Hvem tænker abstrakt?"

Udgangspunktet for vores indspil er en fantastisk og tvetydig lille tekst af den tyske filosof G.W.F. Hegel, der allerede

i titlen indeholder kimen til en polemik, nemlig "Hvem tænker abstrakt?" fra 1808. Skønt teksten kun er et fragment, kan dens tilgang og spørgsmål fungere som en indledende problematisering af den stereotype og efterhånden fastgroede dikotomi mellem teori og praksis, eller mellem det abstrakte og det konkrete. "Hvem tænker abstrakt?" indledes dramatisk: "Tænke? Abstrakt? Sauve qui peut! Red sig, hvem der kan!" Ord som "metafysik", "tænkning" og "abstrakt" kan vække "afsky" og få nogen til at løbe væk "som for en, der er befængt med pest", skriver Hegel (Hegel 1971, s. 66). Teksten opererer på flere linjer og kritiserer både menigmand for ikke at interessere sig for filosofi og samtidig, slet skjult, samtidens filosoffer for ikke at turde være filosofiske nok. Teksten er en løs skitse, og den skyder med en del løst krudt. Men under alle omstændigheder præsenterer den en præcis omvendning af forholdet mellem det abstrakte og det konkrete, primært gennem en række eksempler, som foldes ud løbende. I teksten fortæller Hegel om en morder, der føres til skaffottet, og han spørger, hvem det egentlig er, som tænker abstrakt (om forbryderen). Er det dem, for hvem han slet og ret er en simpel forbryder, som skal have sin velfortjente straf? Eller er det dem, som komplicerer sagen ved at tænke flere elementer sammen? Det er f.eks. "damerne", som kommer med den bemærkning, at han er "en smuk og interessant mand". Og det er "menneskekenderen", som tænker over forbryderens familiebaggrund, hans "forbitrelse mod det borgerlige samfund", og hvordan han er drevet ud af dette samfund og ind i forbrydelsen. Hegels svar er, at det er de første – dem, der tænker, at morderen slet og ret er en simpel forbryder: "Dette

er tænkt abstrakt: ikke at se andet i morderen, end det, at han er en morder, og at udslette alt menneskeligt i ham på grund af denne simple kendsgerning" (ibid., s. 69). Hegel peger på det abstrakte ved det, som spontant antages som kendsgerninger. Det er nemlig med de enkle og umiddelbare udsagn, vi ofte møder i hverdagens hurtige bemærkninger og fordomme, at vi fjerner os fra det konkrete og tænker abstrakt. Der, hvor vi abstraherer fra alt andet, som kan komplicere sagen, og hvor vi ikke ser andet i forbryderen end det, at han er forbryder. Eller der, hvor vi ikke tænker to gange, men hæfter an på førstehånds indskydelser og sproglige indramninger og dermed faktisk mener at have forholdt os konkret til sagen. Det abstrakte i det hverdagslige snyder os. Det kommer umiddelbart til os, ligger os på tungen med dets enkelhed og tydelighed – og får verden til at fremstå umiddelbart sammenhængende og håndgribelig.

Når abstraktionen melder sig som et problem for Hegel, er det altså ikke, fordi tanken forsøger at udtrykke det komplekse og modsætningsfyldte, men tværtimod når vi forenkler. Vi er tilbøjelige til at identificere hverdagens forenkling med en praksisnær realisme, mens det komplekse og flertydige udsagn kan blive læst som verdensfjern teoretiseringen – og ifølge Hegel kan det forholde sig lige modsat. Hegels tilgang vender produktivt op og ned på vores almindelige forståelse af det abstrakte og det at abstrahere. Men hvis vi nu tænker det mere komplekse udsagn som noget, der har værdi, hvad er det så, der motiverer modstanden mod det? Hvad er det, der set fra hverdagens synspunkt får dét til at fremstå abstrakt? Det, som

"Tænke? Abstrakt? Red sig, hvem der kan!" - om abstraktion og professioner

udløser modstanden, er ifølge Hegel, at den abstrakte tænkning vækker "afsky" ved at være "for fornem", som om den patetisk vil hæve sig op over noget. Som når man, med Hegels ord, udelukker sig selv af et selskab ved at være klædt i for fint tøj. Igen opererer Hegels tekst på flere fronter, idet han også angriber samtidens mere nøgterne og jordbundne filosoffer og forsvarer sin egen mere spekulative tilgang. Men den samme følelse kan enhver, der komplicerer hverdagens hurtige fordomme og udsagn, dog få. Den, der til et selskab modsætter sig spontane "no nonsense"-forklaringer af forbrydere, køn, politik osv., kan have en lang aften foran sig. Men hvad er det da, den abstrakte tænkning hæver sig op over i Hegels eksempler? Hvad er det, som bidrager til den abstrakte tænkningens diskvalificerende "fornemhed"? Det er ikke, fordi damerne og menneskekenderen hæver sig ud over det konkrete. Tværtimod nuancerer og konkretiserer de opfattelsen af forbryderen. Men de hæver sig ud over abstraktionen om "forbryderen". De hæver sig ud over det, som er den umiddelbare indstilling og indskydelse. Den diskvalificerende "fornemhed" handler altså ikke om en distance til det konkrete, men om en distance til forhåndsgivne abstraktioner, og heri ligger det provokerende.

Abstraktion og profession

Hegels anslag inviterer til en forskydning af det perspektiv, vi ofte anlægger på professionernes teori-praksis-forhold. I professionel praksis, såvel som i den empiriske udforskning af professionernes virke, genfindes nemlig mistilliden til abstraktioner og den abstrakte tænkning, og denne mistillid viser sig ofte i forhold til teori forstået som komplice-

rede begrebslige konstruktioner. Teorier som redskaber kan accepteres, men teorier som ressourcer for nuancer, tænkning osv., dvs. med et mere filosofisk indhold, kan opleves som besværlige. Vi må her antage, at problemstillingen vedrørende teori og praksis er nogenlunde velkendt; vores formål er ikke at afdække den, men at diskutere den fra en ny vinkel. I det følgende viser vi derfor blot problemet gennem et par eksemplariske diskussioner: Vi diskuterer kort nogle relativt nuancerede bud på, hvordan man kan forholde sig til spillet mellem teori og praksis, som dog alligevel ikke går helt langt nok, og som uanset deres interessante ansatser alligevel i nyere tid er udfordret af paradigmer om anvendelse og evidens. Per Fibæk Laursen anfører f.eks. forholdet mellem teori og praksis som en af pædagogikkens klassiske problemstillinger. Pædagogik er på den ene side aktiviteter: "Vi opdrager, underviser, drager omsorg, instruerer, leder børn og unge, tilrettelægger læringsmiljøer, organiserer studiekredse, vejleder og meget andet" (Lausen 2008, s. 711). Men på den anden side er pædagogik også "refleksioner, tanker og forestillinger: Vi har idealforestillinger om, hvordan pædagogisk praksis bør være, vi reflekterer over, hvordan pædagogisk praksis faktisk er og hvorfor, vi planlægger undervisning og andre pædagogiske aktiviteter på forhånd, og mens vi udfører dem, vurderer vi løbende, hvordan det går, og justerer vores handlinger" (ibid.) Man kan tale om "pædagogisk praksis" og "pædagogisk teori", og selvom begge størrelser er svære helt at definere, opleves og bemærkes forskellen ofte. Laursen bemærker, at kvalitative undersøgelser har vist, hvordan de studerende på læreruddannelsen mener, at de primært

lærer noget i deres praktik, også selvom de ved indgangen til studiet forventede at blive rustet både teoretisk og praktisk (ibid., s. 712). Disse kvalitative undersøgelser kan naturligvis allerede være forældede og uddannelserne ændret, og samtidig er der centrale spørgsmål, der knytter sig til, hvordan teorien opleves for en studerende, for en nyuddannet og for en erfaren praktiker. Men spørgsmålet om teoriens rolle består alligevel. Laursen bemærker også, hvordan der hos de studerende er en tendens til at opfatte teorier som "værktøj", dvs. som noget, der skal hjælpe dem helt konkret i det daglige (f.eks. med, hvordan man som lærer kommer ind i en klasse og igangsætter en undervisningstime på en god måde), mens mere abstrakte psykologiske eller antropologiske teorier opleves som uvedkommende. Skellet opleves og kommer i spil på forskellige måder, og Laursen taler for, at man for så vidt bevarer kontrasten mellem teori og praksis, fordi teori ofte skærper og udfordrer praksis, og han taler for, at man er opmærksom på de forskellige måder, teori kan komme i spil på.

Den norske filosof og professionsforsker Harald Grimen fremlægger et lignende, men mere bredt perspektiv på teori-praksis-forholdet. Grimen påpeger, hvordan det "i profesjonerne er det vanlig å se beklagelser over, at teori og praksis ikke blir godt integrert" (Grimen 2008, s. 74). Hans analyse af teori-praksis-forholdet er oplysende, og vi kan ikke forfølge den i alle detaljer her. En helt central pointe hos Grimen er dog værd at fremhæve, nemlig at mange professioner befinder sig et sted, hvor de har et relativt heterogent viden- og teorigrundlag. Sundhedsprofessionelle trækker f.eks. på

viden fra både kemi, biologi, psykologi og samfundsvidenskab i deres professionsudøvelse (ibid., s. 72). Spørgsmålet bliver dermed, hvad der får de heterogene elementer til at integrere sig for praktikerne? Grimens svar er, at det er "praktiske synteser", der giver sammenhæng til det mangfoldige vidensgrundlag (ibid., s. 74). Forskellige teorier, der i øvrigt også selv kan være fragmenterede, som f.eks. psykologien, der deler sig i mange strømninger, bringes i spil som meningsfulde dele af professionsudøvelsen. Hermed kastes vi imidlertid ind i spørgsmålet om, hvad der så egentlig holder sammen på de praktiske synteser, der medierer professionsudøvelsen. Hvordan får disse synteser mening og sammenhæng? Hvis teori og praksis er flettet sammen her, hvordan er det da flettet sammen? Her åbner hele filosofiens historie sig med flere forskellige svar på, hvordan dette forhold kan forstås. Grimen ender med en model, som har været og stadig er meget fremherskende i professionsteori, nemlig en model, der beskriver professionsudøvelse som noget, der måske nok har et vidensgrundlag, og informeres af propositionel viden, men som samtidig er kontekstbundet på måder, der ikke altid kan beskrives udtømmende med klassiske og akademiske vidensformer. Her åbner feltet for "praktisk viden" sig. Grimen taler om den praktiske videns "indeksikalitet", dvs. at den er mærket af, hvor den kommer fra, hvem der har den, og hvad den skal bruges til (ibid., s. 78). I forlængelse af dette findes der et helt felt af positioner, der betoner, hvordan viden altid skabes, opretholdes og udvikles i praksiskontekster, fra amerikansk pragmatisme til teorier om skøn og dømmekraft til positioner, der angår "tavs viden" og den reflekterende praktiker. Man kan her trække på Aristoteles,

Wittgenstein, Heidegger, Dewey og mangfoldige andre tænkere, og man kan arbejde med f.eks. udviklingsarbejde, prøvehandling og aktionsforskning. Science and technology studies (STS) har appliceret nogle af disse pointer på videnskaben selv og på den måde vist, hvordan også videnskab foregår i praksiskontekster.

Vendingen mod praksis og den viden, der opstår i dynamisk udveksling med konteksten, er naturligvis en oplagt medspiller i forhold til professioner og professionsteori. Det er uomgængeligt, at praktisk arbejde ikke nemt lader sig omsætte i kontekstløs viden og formuleringer, og at vi må beskrive praksisser som et væld af forholde- og handlemåder, der hele tiden udvikler sig. Men her vil vores pointe være, at problemet vedrørende abstraktioner dog alligevel langt fra er opløst. Abstraktioner kan, som vi allerede har været inde på med Hegel, gemme sig i den mest spontane udlægning af, hvordan verden fremtræder for en. Men denne pointe kan udvides, sådan så også praksiskontekster, hvor dynamiske de end opleves, kan indeholde abstraktioner i form af utematiserede baggrunde og antagelser. Praksisteoretikere er ikke blinde for dette, og der findes en lang række kritiske tilgange til abstraktioner også her; tilgange, der f.eks. viser, hvordan abstraktioner i form af horisonter, sprogspil, ideologier eller handlemønstre og "habitusser" holder os fanget. Her vender spørgsmålet om abstraktioner tilbage med den medfølgende opgave at kritisere dem eller bryde fri af dem. Vores tilgang i denne tekst låner en del gods fra disse tilgange, der anerkender abstraktionernes direkte samspil med praksis og arbejder med konstante udvekslinger mellem abstraktioner, praksis og kritik.

Der er tale om det, der af Paul Ricœur lidt spøgefuldt er blevet kaldt "mistankens hermeneutik", og hvor ideen er konstant at efterspørge og analysere det, der virker bag om ryggen på os.

I de senere år er det dog ikke så meget den praktiske vending, og slet ikke mistankens hermeneutik, der har dannet grundlag for professionsuddannelserne i en dansk kontekst, men snarere hvad man kunne kalde en empirisk og anvendelsesorienteret vending. Den viden, der efterspørges her, er praktisk i betydningen opgaverettet viden. Man har f.eks. talt om "modus 2"-viden, der udspringer af praktiske problemer, og hvor forskere, praktikere og innovatorer arbejder sammen om at løse samfundsudfordringer og skabe vækst og velstand¹. Det anvendelsesorienterede paradigme er rettet mod nytte, afkast og effektivitet, ofte i formuleret modspil til tidligere tiders angiveligt for akademiske, abstrakte og kritiske tilgange. Samtidig bliver "metoder" både for forskning og handling centrale, idet disse opleves som måder at systematisere og professionalisere det praktiske arbejde. Evidens kommer dermed i spænd med dømmekraft, ligesom det kommer i spænd med kritik. Empiri og metoder kommer i spænd med begrebsligt arbejde. Abstrakte begreber og teorier skal holdes i kort snor og underkastes metodens og systematikens sikring af konsistens.

Den epistemologiske skepsis over for abstraktionen

Skepsissen mod teori og abstrakt tænkning har en længere forhistorie, som det kan være værd at tage med i betragtning. Både i abstraktionens etymologi og i en række idéhistoriske strømninger, som vi blot kort skal berøre her, gemmer der sig

"Tænke? Abstrakt? Red sig, hvem der kan!" - om abstraktion og professioner

Det, som udløser modstanden, er ifølge Hegel, at den abstrakte tænkning vækker "afsky" ved at være "for fornem", som om den patetisk vil hæve sig op over noget. Som når man, med Hegels ord, udelukker sig selv af et selskab ved at være klædt i for fint tøj.

væsentlige elementer til at forstå den fornemmelse, at abstraktioner kommer med en bagside, og at de må udgrænses til fordel for det konkrete. "Abstraktion" har etymologiske rødder i det latinske "abstrahere", som betyder at "trække væk" eller "føre bort fra noget". Et ord-bogsopslag siger om "abstraktion", at det er den tankevirkomhed, hvor man ser bort fra en række sider af en sag og i stedet koncentrerer sin opmærksomhed om et enkelt aspekt. Endvidere hedder det: "I den antikke filosofiske tænkning udtrykker abstraktion den proces, hvor man griber det væsentlige ved en ting og ser bort fra de tilfældige sider ved tingen" (Den Store Danske). Abstraktionens grundform synes altså at være, at der på én gang stilles skarpt på nogle aspekter, og at der samtidig ses bort

fra andre. På mange måder kan det at abstrahere således ses som en grundlæggende handling, som overhovedet tillader os at orientere os i verden. Man kan forestille sig den situation, hvor man står foran en tyk realitet, som er fyldt med sammenvævede lyde, farver, detaljer osv. At foretage en abstraktion er nu at vælge et aspekt. Man abstraherer fra baggrunden og udhæver en forgrund. Lidt ligesom når man sidder ved et selskab, og det svirrer i luften med småsnak, men man vælger at fokusere på netop dét, ens samtalepartner siger. Abstraktionen skærer en dimension ud og bygger en ny verden op omkring den. Alligevel, eller netop derfor, er der ofte en fornemmelse at, at man med abstraktionen kommer til at glemme noget, udelade noget. Denne mistro kan endda udvikle (eller måske

nærmere forenkles) sig til, at abstraktionen opfattes som et reducerende erkendelsesmæssigt (fejl)greb.

En sådan epistemologisk skepsis over for abstraktionen har utvivlsomt en lang og kompliceret kulturhistorie bag sig, men knytter sig tydeligt til 1600-tallets videnskabelige gennembrud. Særligt tydelig bliver den i traditionen fra 1700-tallets britiske empirister, hvor sansning og erfaring fremhæves som erkendelsens absolutte udgangspunkt, og der installeres en generel skepsis over for abstrakt tænkning og teoretiseringen (se f.eks. Osborne 2004). For empiristerne skal abstraktioner og teoidannelser holdes ude af videnskaben for at give plads til iagttagelse og induktive slutninger. Virkeligheden er empirisk, og

Der kan opstå en uhellig alliance mellem praktikerne og den anvendelsesorienterede empiriker, som vender dem begge imod arbejdet med **abstrakte begreber og abstrakt tænkning**.

abstraktioner er noget sekundært, der dannes i den menneskelige bevidsthed, men som ikke har nogen erkendelsesmæssig eller videnskabelig værdi. Dette program bliver fuldstændig gennemført i positivismen, hvor ikke andet end sprogets basissætninger, dvs. sætninger, der gengiver sanseerfaringer, og logiske eller matematiske sætninger antages som meningsfulde. For en empirist er abstraktioner i bedste fald mistænkelige, men kan i værste fald lede erkendelsen på afveje og få os til at lede efter noget, som ikke eksisterer.

Den epistemologiske skepsis over for abstraktionen som et sekundært og problematisk bevidsthedsfænomen har en paradoksalt pendant i den romantiske

kulturstrømning fra 1800-tallet; en strømning, som afspejler og måske har bidraget til en mere udbredt kulturel skepsis over for abstraktionen. Igenem romantikkens forskellige kulturelle udtryk løber en tråd af livsfilosofisk længsel efter et mere oprindeligt og autentisk verdensforhold. Fornemmelsen er, at modernitetens rationalitet og videnskab har bidraget til at fremmedgøre individet fra en oprindelig helhed, hvor verden var givet mere umiddelbart gennem intuition og erfaring. Med romantikken og senere i vitalistisk filosofi indvarsles et civilisationskritisk ubehag ved fænomener som videnskab, rationalitet og abstraktion, fordi de markerer et eksistentielt fald ud af en mere autentisk helhed af sanseligt

nærvær og tilhør. Abstraktionen falder i unåde på to måder, der endda skurrer mod hinanden. Positivismen er kritisk over for den abstrakte og metafysiske spekulation (spekulationer om f.eks. Gud, ånd, sjæl osv. og om følelser og indre rørelser). Romantikken er kritisk over for den rationelle videnskab med dens formler og beregninger. Den epistemologiske skeptiker, hvad enten han er empiriker eller romantiker, har blikket fast fikseret på abstraktionens iboende negativitet, hvor det antages, at abstraktionen skaber afstand, hvad enten den fungerer som et blændværk eller som en fremmedgørelse, der trækker os væk fra noget mere autentisk. Positivisten fremhæver sanseerfaringen, romantikeren fremhæver intuitionen.

Der er tale om kulturstrømninger, der begge kommer med en form for epistemologisk melankoli (ibid.), fordi de involverer et tab af "det virkelige objekt". Både hos empirister og romantiske filosoffer kan der for så vidt være tale om temmelig avancerede diskussioner, hvor f.eks. forholdet mellem sprog og virkelighed bliver centralt. Ofte sker der dog paradoksalt nok det, at fornemmelsen af tabet af det virkelige objekt melder sig i forskellige former for antiintellektualisme og opprioriteringen af en mere direkte tilgang til virkeligheden. Denne indstilling næres jævnfør fremstillingen ovenfor af mange kilder: Abstraktionen reducerer virkeligheden til et aspekt; filosoffer bruger oceaner af tid på at diskutere "aspekter" uden at komme videre; abstraktionen fører os på afveje, fordi den skaber sine egne kimærer (såsom f.eks. "Gud", "sjælen" osv.); abstraktionen reducerer virkeligheden, så vi ikke oplever den direkte, intuitivt osv. Abstraktionen er på én gang distancerende og reducerende, og hvilken praksis kan have brug for det? Hvis vi fokuserer på afvisningen af abstraktionen i professionerne, er det på denne idéhistoriske baggrund, at der kan opstå en uhellig alliance mellem praktikerne og den anvendelsesorienterede empiriker, som vender dem begge imod arbejdet med abstrakte begreber og abstrakt tænkning. Praktikerens erfaring kan gribe praktiske handlekrav uden unødige abstraktioner, ligesom den empiriske forskning kan sikre, at vi bliver i den konkrete virkelighed og skaber den viden, der kan bruges til noget. Aktuelt er det ofte anvendelsesorientering og evidensbaseret, der forventes at kunne lutre professionerne for alt det unyttige – og udsige og behandle tingene, som de er. Og det gælder stadig, at ord som

"tænkning" og "abstrakt" kan vække "afsky" og få nogle til at løbe væk "som for en, der er befængt med pest".

I sidste del af artiklen vil vi anviser et perspektiv, som ikke på samme vis spiller teori og praksis ud mod hinanden. Det vil vi gøre med udgangspunkt i en helt anderledes forståelse af abstraktionens rolle i både videnskabelige og professionelle praksisser.

2. del: Praktiske abstraktioner

Affirmativ kritik af abstraktionen

Vi har berørt en klassisk og stereotyp forestilling om teori og praksis, som også medfører, at abstraktionen falder i unåde. I både praktikerens commonsense og den empiriske forsknings anvendelsesorientering risikerer abstraktionen og den abstrakte teoretiske tænkning at blive situeret uden for den praktiske gøren og måske ligefrem i modsætning til det, som antages at være anvendeligt og nyttigt. Med hjælp fra Hegels "Hvem tænker abstrakt?" har vi forsøgt at synliggøre, hvordan abstraktion og abstrakt tænkning er nærværende og uomgængelig i enhver praksis, og at en kritisk forståelse af abstraktionens rolle er afgørende. I en forlængelse af Hegels provokerende lille tekst om abstrakt tænkning er det oplagt at spørge nærmere ind til abstraktionens rolle, dvs. spørge til hvordan den arbejder i vores hverdags erfaring såvel som i mere systematiserede former for erkendelse. Her kan vi dog ikke kun forlade os på Hegel. Vi tager derfor fat i en tænker, der som Hegel er kendt for at tænke flere erkendelsesformer og fagfelter sammen, nemlig den belgiske videnskabsfilosof Isabelle Stengers. Udgangspunktet er en af Stengers mindre artikler, der handler

om matematikeren Alfred North Whitehead og eksplicit om abstraktionens rolle i erkendelsen, med udgangspunkt i videnskabelig erkendelse. Stengers gør sig til fortaler for en affirmativ og "medtænkende" kritik af abstraktionen, som har udgangspunkt i, hvad abstraktionen gør. Hvordan bruger vi abstraktioner, og hvad kan abstraktioner gøre for os?

Abstraktionen i brug

Isabelle Stengers er uddannet kemiker, men er mest kendt for sit arbejde med videnskabsfilosofi. I det følgende tager vi udgangspunkt i hendes tekst "A Constructivist Reading of *Process and Reality*" fra 2008, hvor hun beskæftiger sig med et af sine forbilleder, nemlig matematikeren og filosofen Alfred North Whitehead. I teksten har hun også et mellemværende med abstraktionen, som hun opfatter som en særlig ressource, blandt andet i videnskabeligt arbejde, ikke til at spejle verden, men til at give adgang til erkendelse. For Stengers er det ikke et spørgsmål om at undslippe abstraktionen på baggrund af en idealisering af positivistisk videnskab eller erfaring, men at synliggøre den abstrakte tænkningens rolle. Her er det hendes udgangspunkt, at en forståelse og vurdering af viden og videnskab må frigøres fra den velkendte videnskabs-teoretiske opposition mellem "spejling" og "konstruktion" og dermed muliggøre en anden forståelse af abstraktionen (Stengers 2008, s. 93). Viden skal ikke vurderes på et realistisk-empirisk krav om at kunne spejle og dermed give adgang til en ydre virkelighed. Men viden skal heller ikke forstås som en konstruktion alene betinget af kultur, historie og sprog, med den konsekvens, at spørgsmålet om generaliseret viden bliver prekært. Stengers opfordrer derfor

til, at en forståelse af abstraktionen må tage udgangspunkt i måden, hvorpå vi sætter abstraktioner i arbejde i f.eks. videnskabelig erkendelse. Et af Stengers' eksempler tager udgangspunkt i Galileis berømte eksperimenter til eftervisning af faldloven (ibid., s. 93-96). Galilei havde sat sig for at undersøge legemers frie fald og acceleration, og til det udtænkte han et eksperiment, hvor kugler trillede ned ad slisker ved lav hastighed. For Galilei var det en forudsætning for eksperimentets succes, at han kunne nedbringe kuglernes friktion mest muligt. Eksperimentet handlede ikke om kugler og friktion, men om tyngdekraft, så man må forestille sig, at Galilei har pudset og poleret på kuglernes og skråplanet's overflade for dermed at eliminere friktionen. Stengers bruger det som et eksempel på, at videnskabelige praksisser foregår på baggrund af abstraktioner, og hun viser, hvordan der i dette tilfælde er en særligt selektiv og specialiseret abstraktion på spil, der er rettet mod helt særlige formål. Selektivt at se bort fra friktion er i Galileis eksperimentelle praksis adækvat til hans formål². På tilsvarende vis mener Stengers, at vores bevidsthed og sprog er selekterende i enhver anden af de specialiserede (sprog)praksisser, hvori vi deltager. Tænk blot på diagnosesystemer, taksonomiske niveauer eller andre selekterende kategoriseringer, som de f.eks. bruges i professionelt arbejde. Det, som videnskaben beskæftiger sig med, er ikke virkeligheden befriet for abstraktioner, men som i eksemplet med Galileis eksperimenter en selektiv praksis, der "producerer adgang", som Stengers formulerer det (ibid., s. 94). Den adgang, der produceres, er i Galileis tilfælde en adgang til eksperimentelle

resultater, ikke til virkeligheden, og disse eksperimentelle resultater er frugten af et velkoordineret forhold mellem problemstilling, design af eksperiment, måleudstyret, fortolkning af resultater osv. Videnskab handler ikke om at "måle på virkeligheden", men om selektive processer, som giver adgang til den viden, man sigter efter. Hvis man f.eks. i lægevidenskaben vil måle på, om et bestemt stof virker mod en bestemt sygdom, må man lave en forsøgspstilling, der udrenser eller udligner alle andre faktorer, for kun at måle på effekten af stoffet. Der er altid forskellige selektioner relativt til forskellige praksisser og formål, og der findes hverken videnskabelige eller professionelle praksisser, som i den forstand er befriet for forudsatte abstraktioner.

En beskrivelse af abstraktionen som en selektiv "abstraheren fra" er imidlertid ikke udtømmende for det, vi bruger abstraktionen til, mener Stengers, og her begynder vi at nærme os et andet begreb om abstraktioner, der er interessante for vores optik om at udvikle en mere frugtbar måde at bruge abstraktioner på i professionelle sammenhænge. Stengers peger på en særlig brug af den abstrakte tanke i det, hun kalder abstraktioner, der fungerer som "lokkemidler" (som "*lures*"). Abstraktionen og den abstrakte tanke skal tilkendes en anden brug, ikke som noget, der fokuserer på én aktualitet og skærer andre fra, men som noget, der omhandler og udtrykker en dragende, virkende og givende ny dimension. For at forstå hvad abstraktionen også kan, og hvorfor det er væsentligt at kunne tænke abstrakt, skal vi, ifølge Stengers, holde op med at tænke på substantiver ("menneske", "elev", "stol" osv.), og hvordan de som navne udpeger noget bestemt i en

given realitet. Abstraktionen har også en anden funktion i vores tænkning, nemlig at drive tænkningen videre, at åbne for nye tankebaner. Vi skal, siger Stengers, f.eks. tænke på den måde, hvorpå matematikeren bruger den abstrakte forestilling om "cirklen" – denne cirkel findes ikke i den empiriske verden, den er ikke "plain to see", og alligevel er overvejelser over og beskrivelser af den matematiske cirkel væsentlige, ligesom geometrien i det hele taget har produceret adgang til afgørende nye erkendelser og handle-måder. Om den matematiske cirkel siger Stengers:

En sådan cirkel er ikke abstraheret fra konkrete cirkulære former; dens status som abstraktion er relateret til dens funktion som et lokkemiddel for matematisk tænkning – den lokker matematikere ind i eventyr, som bringer nye aspekter af, hvad en cirkel kan være, ind i en matematisk eksistensmodus (ibid., s. 96 – egen oversættelse)³.

Abstraktionen "cirklen" giver mulig for at gøre noget andet og mere, end konkret erfarede cirkler giver anledning til, og repræsenterer, for matematikeren, en stadig inspiration, en bestandig mulighed for nye matematiske undersøgelser. Enhver videnskab og enhver professionel praksis kan på den måde siges at indeholde sine egne lokkende abstraktioner. For arkitekten er det måske "formsprog", for pædagogen kan det være "omsorg", for matematikeren "cirklen", for psykoanalytikeren "det ubevidste" osv. Videnskabelige, professionelle, æstetiske praksisser m.m. indeholder abstraktioner, der lover og lokker, at der er mere at gøre her. Disse abstraktioner er ikke endelige og færdige, men står åbne for

yderligere arbejde. De fungerer som det, man med uddannelsesforskeren Ray Land kan kalde "grænsebegreber"; de er som tærskler, man træder ind over, hvor man pludselig får adgang til en ny verden (Land 2015, s. 15). Derfor kan det også kræve overvindelse, måske endda et slags sats eller spring, at engagere sig dem.

Abstraktionen som lokkemiddel

Med udgangspunkt i en læsning af Whitehead forstår Stengers den frugtbare abstraktion som et nødvendigt korrektiv til den måde, hvorpå vi selekterer erkendelsesmæssigt. For Stengers og Whitehead er det ikke abstraktionens primære kendetegn at se bort fra det konkrete og singulære, tværtimod er abstraktionen vores mulighed for at åbne og give adgang til konkret erfaring. "Abstrakt" og "konkret" er på denne vis ikke modsætninger, men tæt sammenvævede. Abstrakte forestillinger, begreber og teorier rummer potentialet for at fremkalde konkrete erfaringer. De giver, kunne man sige, ultimativt ikke blot adgang til noget bestemt, en bestemt form for erkendelse, men snarere et erfaringsrum. Med "formsproget" dukker en ny verden af linjer, flader og former frem for arkitekten, og man kan løbende og eksplorativt stille spørgsmålet, hvad "form" egentlig er. Stengers beskriver også den lokkende abstraktion i forbindelse med det at skabe friktion i erkendelsen. Hvis vi igen skal bruge eksemplet med Galilei, er der trods alt en temmelig sikker brug af abstraktionen i spil her – i hvert fald er abstraktionen med tiden stivnet i en bestemt form. Galilei producerer adgang til forståelsen af faldlovene ved at bortreducere en lang række andre forhold ved kuglerne, sliskerne osv. Men

der findes abstraktioner, der fungerer anderledes. Modsat billedet af Galileis selektive omhyggelighed består den mere lokkende abstrakte tænkning i at maksimere friktionen og tvinge os væk fra den umiddelbare selektive reduktion. At skabe modstand for tænkningens selektive tilbøjelighed og dermed afdække det, som ellers usynliggøres i vores vante sproglige indramninger og umiddelbare handlinger.

Abstraktioner har ifølge Stengers og Whitehead dette potentiale til at åbne vores erfaringer. De kan komme med fornemmelsen af værdi og betydningsfuldhed, fordi noget væsentligt viser sig, noget, der giver fylde i vores erkendelse. Der er tale om abstraktioner, der bringer "disclosure" (Stengers 2008, s. 96-97), bogstaveligt talt abstraktioner, der ikke-lukker. Lige så vigtigt, som det er for videnskaben (og professionen) at kende sine grænser og udsigekraft, dvs. kende sine selektive abstraktioner, lige så vigtigt er det, at tænkningen også kan afsøge og overskride grænser for at åbenholde adgangen til ny erfaringsdannelse. Det, som er den abstrakte tæknings særkende i Stengers' forstand, skal altså ikke vurderes med baggrund i et empirisk-realistisk erkendelsesideal om at spejle virkeligheden. Tværtimod fungerer abstraktionen som et lokkemiddel, der lokker vores opmærksomhed hen mod det i vores livsverden, som bevæger os, og som i særlig grad betyder noget, men som måske er blevet glemt eller gledet ud af fokus. Abstraktionen lokker med muligheden for at overskride allerede etablerede erfaringer. At tænke abstrakt kan fremkalde "empirisk følte variationer" i selve måden, hvorpå vores erfaringer betyder noget

(ibid., s. 96): At erfare nogen som et "menneske" eller en "forbryder" er simpelt nok, men at spørge til, hvad et "menneske" faktisk er, er ikke bare en spekulativ øvelse, en luksus eller et tidsfordriv. Det giver os anledning til at opleve den svimlende fornemmelse af, at verden ikke bare foreligger som færdiglavet, og at det ikke blot handler om at harmonere sprog og verden, men at sprog og abstraktioner faktisk kan have konkrete konsekvenser for, hvad vi tænker, og hvordan vi handler. Abstraktionen gør altså et andet arbejde, end vi tror. Den skal ikke vurderes på, om den empiriske virkelighed beskrives korresponderende korrekt, men på, om den bevæger os til at tænke, forny og udvide vores erfaring. Problemet er, at abstraktioner konstant er i fare for at gro fast. Abstraktioner kan gennem vedholdende brug og vane-tænkning blive omgærdet med en sådan umiddelbar selvfølgelighed, at de opleves som noget eksisterende, der ér, derude i verden. Vi kan igen tage eksemplet med "forbryderen", hvor abstraktionen sætter sig fast og bliver substantivisk. Ifølge Stengers drejer det sig også om specialiserede abstraktioner, der vokser ud over sig selv og kommer til at dække for andre vinkler og tilgange, som vi f.eks. allerede har set det med Galilei. Langt senere end Galilei har en lang række videnskabsfolk igen forladt laboratoriet: "Uden for laboratoriet er der friktion, vind, irregulære overfladeforhold, luftens densitet – alt det, Galilei eliminerede for at etablere sin autoritet" (Stengers 2000, s. 127 – egen oversættelse). Også i professionerne er problemet velkendt. Det, der f.eks. fungerer som "evidensbaseret handling" på ét område (f.eks. medicin), skaber problemer, hvis det antages at være en generel løsning på en række

problemer og udfordringer (f.eks. inden for pædagogik, ledelse osv.). Der opstår en kortslutning af abstraktionens kraft, når noget, der er en abstraktion, undergår en forvandling i vores bevidsthed og gradvist forstås som noget, der har tingslignende karakter.

Den abstraktion, der gør fast, kan siges at blive til en form for "verdensanskuelse", og Stengers peger på, at vi her konfronteres med det, Whitehead kaldte for "vildfarelsen ved den fejlplacerede konkrethed" (Stengers 2008, s. 98). Det, som er fejlplaceret her, er egentlig abstraktionen: En abstraktion placeres som noget, der umiddelbart er konkret, som om den var en ting. Alting bliver naturligvis mere simpelt, når vi handler, som om "evidens", "praksisnærhed" eller "anvendelsesorientering" rent faktisk beskriver forhold i verden. F.eks. at "praksis" allerede er fuldt konstitueret derude, så det blot handler om at holde sig så nært til praksis, som man kan. Eller at "evidens" har at gøre med "vidensting", vi kan afdække og stille ind på en hylde (og ikke afhængig af, hvad man måler på og hvordan). Her glemmer vi netop, at evidens selv er en selektiv abstraktion. Vi glemmer, at abstraktioner er til at tænke med og ikke kan genfindes, som om de var ting i verden. På samme måde har Whitehead en kritik af den moderne videnskabelige materialisme, der udfører en gennemgribende reduktion af alle forhold til materielle ting og fysiske processer (se f.eks. Toscano 2008, s. 62). Med den fejlplacerede konkrethed forveksles ideen med det konkrete, dvs. ideen bliver ikke bare definerende for virkeligheden, den bliver til selve virkeligheden. Samtidig kan der ske en hypostasering, hvor kun et enkelt princip gælder. Vildfarelsen kan derfor også kaldes den "joniske

vildfarelse", dvs. den antagelse, at alt kan henføres til ét og samme princip (som hos de gamle naturfilosoffer, der karikeret hævdede, at "alt er vand", "alt er luft" osv.). Her spiller professionaliseringen af det offentlige livs problemer og ansvar ifølge Whitehead en afgørende rolle (se Stengers 2011, s. 138). Uddannelse og professionalisering som en drivkraft i den nyere historie har bidraget til, at forskellige professioner har skabt deres egne "intolerante" abstraktioner, som stabiliseres og vedligeholdes i praksis, men også i professionernes uddannelsesinstitutioner og forskningstraditioner. Denne læsning af professionernes udvikling og rolle kan lyde bastant, men det er svært at undervurdere fremvæksten og omfanget af de "abstrakte ekspertsystemer" (Giddens 2001), som i dag varetager f.eks. sundhed, uddannelse og omsorg. Ekspertsystemernes vækst og gennemgribende betydning for det moderne samfund påkalder en kritisk læsning af professionaliseringens abstraktioner. Den moderne verden har, ifølge Whitehead, ikke formået at dæmme op for professionernes magtfulde abstraktioner, og det accepteres, at det, som undslipper dem, diskvalificeres som ubetydeligt eller sentimentalt (Stengers 2011, s. 136).

Professionerne og abstraktionens krise
Hvad betyder det så for vores almindelige omgang med abstraktioner? Og hvordan kan professionelle arbejde med abstraktioner på frugtbare måder? Som allerede vist er spørgsmålet om teori og praksis i professionerne omdebatret. De fleste er enige om, at der er udfordringer i omsætningen mellem teori og praksis, men herfra deler positionerne sig i mange forskellige retninger. Vi har i denne tekst forsøgt en forskydning, en

anden angrebsvinkel på spørgsmålet, ved at spørge til et grundlag for både teori og praksis i abstraktionen. Hermed er problemet ikke løst, men andre måder at forstå det på bliver mulige. Vi har ikke blindt stillet os på teoriens og spekulationens side; vi er tværtimod påbegyndt en udforskning, hvad det er, abstraktioner gør for os i erkendelses- og handlingssammenhænge. Man kunne for så vidt tale om praktiske og upraktiske abstraktioner, for nogle gange giver abstraktioner adgang, mens de andre gange stivner. Vores forsvar for abstraktioner angår måske dermed mest af alt en dimension i praksis. At undersøge denne dimension kræver en form for overvindelse af den simple dualisme mellem teori og praksis, abstrakt og konkret, til fordel for en mere dynamisk, måske endda dialektisk, model. Til Hegels spørgsmål om, hvem der tænker abstrakt, må man med det samme svare: Os alle. Med Hegel, Stengers og Whitehead kan det vises, at selv den mest praktiske praktiker tænker abstrakt, at det er indbygget i hverdagens grundlæggende fænomenologi (at udhæve noget som relevant fra en baggrund), at det er indbygget i sprogets forenklinger og substantiveringer (at se nogen som "forbryder") osv. Tilsvarende gælder, at selv den mest empiriske empiriker tænker abstrakt. Videnskabelig praksis består i en koordinering af forskningsspørgsmål, operationalisering og forskningsdesign osv. Her arbejdes med metodiske greb og afgrænsninger, dvs. abstraktioner, som i sidste ende producerer adgang. Galilei skaber adgang til faldloven ved at bortreducere uvæsentlige elementer (kuglernes friktion mod slisken). På samme måde er enhver videnskabelig indramning, hvor praktisk og praksisrettet den end må være, en abstraktion.

"Tænke? Abstrakt? Red sig, hvem der kan!" - om abstraktion og professioner

Enhver videnskab og enhver professionel praksis kan på den måde siges at **indeholde sine egne lokkende abstraktioner**. For arkitekten er det måske "formsprog", for pædagogen kan det være "omsorg", for matematikeren "cirklen", for psykoanalytikeren "det ubevidste" osv.

Spørgsmålet er ikke, om der er abstraktioner, men *hvordan* de arbejder, og hvordan vi, som både forskere og professionelle, kan sætte dem i arbejde. Abstraktioner kan gro fast, men de kan også være netop det, der overhovedet åbner et erfaringsrum. Så hvordan skal vi forstå det i forhold til professionerne? En toneangivende professionsforsker som Andrew Abbott definerer f.eks. professionerne netop ved deres brug af såkaldt "abstrakt viden". Som han formulerer det, er professioner "mere eller mindre eksklusive grupper af individer, der bringer en forholdsvist abstrakt viden i anvendelse i konkrete sager" (Abbott i Gytz & Harrits 2012, s. 10). Hos andre indflydelsesrige professionsforskere peges

der ligeledes på det "kognitive niveau" som afgørende i forhold til udøvelsen af professionalitet. Thomas Brante har f.eks. udviklet "den professionelle trekant", hvor en given profession sættes i relation til et givent videnskabeligt kompleks (Brante 2010); f.eks. diskuterer Brante udviklingen af psykiatrien og dens professionelle. Professioner og teoretiske abstraktioner hænger sammen; forskellen mellem "kvaksalveren" og den professionelle er brugen af abstrakt viden, givet gennem teoretiske og videnskabelige tilgange. Den professionelle bruger teori for overhovedet at få adgang til et felt af forståelser, erfaringer, mulige handlinger osv. Men spørgsmålet er, hvordan professionerne mere specifikt

bruger abstraktioner. Hvis teoretikere og forskere producerer abstraktioner til de professionelle, er de professionelle så blot dem, der sørger for, at abstraktionerne kan "bruges til noget" i praksis?

Aktuelt synes professionerne at være fastlåst i et vidensideal, der eksplicit fastlægger og udgrænser, hvad der kan gælde for legitime abstraktioner. Det er særligt forestillingen om "anvendelighed" (i betydningen umiddelbar virkningsfuld og målbar), der er tilkendt en helt central rolle som videnskriterium for forskning og praksis. Det er en abstraktion, der tydeligt matcher Whiteheads beskrivelse af, hvordan intolerante abstraktioner, blandt andet skabt gennem profes-

sionalisering, udgrænser og bortdømmer noget som ubetydeligt eller sentimentalt. Her er der tale om en forhåndsgivet abstraktion, knyttet ind i såvel forskning som profession og hverdagsliv – og som vinder sin betydning ved slet ikke at fremstå som en abstraktion. Det er således en abstraktion, der på mange måder matcher Whiteheads beskrivelse af den fejlplacerede konkrethed, og som på én gang er centralt indskrevet i både et teoretisk og et praktisk univers. På sin vis kan man tale om en slags krise i abstraktionerne, når det sker, at abstraktioner ikke mere arbejder, men når de simpelthen blot "mekanisk" fungerer, eller når vi sættes i arbejde med at leve op til dem. Men med Stengers inviteres vi til en overvejelse over, om ikke der også findes abstraktioner, der – fordi de er abstraktioner, der skaber erfaringsrum, plads for erkendelsen – kan fungere lokkende og motiverende. Abstraktioner kan skabe friktion. Det må ikke underkendes, at nysgerrigheden, forførelsen og begæret i videnskabeligt og professionelt arbejde ofte har at gøre med denne friktion. Videnskab og professioner er praksisser, der fungerer gennem "grænsebegreber", der potentielt tillader én nye erfaringer, nye handlinger og nye verdner.

Vi ser spontant morderen som forbryder. Men damerne ser ham som "interessant". Menneskekenderen ser hans historie. Med et sidste eksempel fra Hegels tekst fortælles om en gammel kone, der ved synet af en morders afhuggede hoved på skafottet udbryder: "Hvor smukt. Guds naadesol skinner på Binders hoved" (Hegel 1971, s. 69). En sådan sammenstilling af solskin, skønhed, nåde og et afhugget morderhoved er ifølge Hegel at "dræbe abstraktionen om morderen og bringe ham til live og ære" (ibid.). Den gamle kone tænker også abstrakt, bare på en anden måde. Hun skifter fokus, fra morderen til hele scenen, fra det juridiske til det æstetiske og religiøse. Hun åbner et andet erfaringsrum. Hvilket erfaringsrum åbner professionerne, når de griber en sag eller en scene? Og hvordan adskiller dette erfaringsrum sig fra den første, spontane bedømmelse af en situation? Hvilke træk bliver væsentlige? Bliver noget væsentligt overhovedet, og hvilke abstraktioner skal der til for at gribe netop det væsentlige, det betydningsfulde, og nogle gange det ambivalente, modsætningsfyldte? Med Stengers' ord skaber den gamle kone en "empirisk følt variation" i betydningen af sin erfaring ved at indføre en ny abstraktion. Her er det måske også en pointe, at den vante

abstraktion ikke bliver afvist som "ukorrekt", men snarere som "uinteressant". Morderen er stadig en morder, men det bliver uinteressant, fordi den erkendelse fremstår uden lokkende kraft og måske endda fremstår udtømt og fastgroet.

Skæringspunktet mellem at forholde sig kritisk til og at lade sig lokke af abstraktioner er måske netop det punkt, hvor teori og praksis mødes. Det er her, de så at sige overlapper, over et fælles, vanskeligt område. Her synes netop professionerne at befinde sig et frugtbart sted mellem specialiserede og hverdagslige abstraktioner og jagten på nye erfaringer; elementer, som altid vil skurre lidt mod hinanden i den professionelle tilgang til praksis. For at modgå den jonske vildfarelse og abstraktionens krise i professionerne skal der imidlertid en genoplivning af abstraktionerne til. Det forudsætter, at abstraktioner ikke modstilles den konkrete erfaring i en simpel teori-praksis-opposition. Det er netop pointen, at det er gennem lokkende abstraktioner, at den praktiske erfaring åbnes op på ny og får væsentlighed og betydning.

REFERENCER

Andersen, C. (2010). Vidensproduktion i forandring. *Gjallerhorn – tidsskrift for professionsuddannelser*, 11, 23-31.

Andersen, P.Ø. (2020). Forestilling om anvendelse inden for professionsfeltet – og om mulige metodologiske konsekvenser. *Tidsskrift for professionsstudier*, 16(30), 62-72.

Brante, T. (2010). Professional Fields and Truth Regimes: In Search of Alternative Approaches. *Comparative Sociology*, 9, 843-886.

Buch, A. et al. (2021). Forskning er forskning – også på professionshøjskolerne! *Tidsskrift for professionsstudier*, 17(32), 90-100.

Dolar, M. (2016). *Køn, filosofi og psykoanalyse*. Philosophia.

Giddens, A. (2001). *Modernitetens konsekvenser*. Hans Reitzels Forlag.

Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. I: Molander, A. & Terum, L.I. (red.), *Profesjonsstudier*. Universitetsforlaget.

Gytz, S. & Harrits, G.S. (2012). *På vej til professionerne*. Hans Reitzels Forlag.

Hegel, G.W.F. (1971). Hvem tænker abstrakt? I: Hartnack, J. & Sløk, J. (red.), *De store tænkere – Hegel*. Munksgaard.

Land, R. (2015). Facilitating the Academy through Threshold Concepts and Troublesome Knowledge. I: Westergaard, E. & Wiewiura, J.S. (red.), *On the Facilitation of the Academy*. Sense Publishers.

Laursen, P.F. (2008). Teori og praksis. I: Kristensen, H.J. & Laursen, P.F. (red.), *Pædagogikhåndbogen – otte tilgange til pædagogik*. Hans Reitzels Forlag.

Osborne, P. (2004). The reproach of abstraction. *Radical Philosophy*, 127, 21-28.

Stengers, I. (2000). *The Invention of Modern Science*. University of Minnesota Press.

Stengers, I. (2008). A Constructivist Reading of *Process and Reality*. *Theory, Culture & Society*, 25(4), 91-110.

Stengers, I. (2011). *Thinking with Whitehead – A Free and Wild Creation of Concepts*. Harvard University Press.

Toscano, A. (2008). The Open Secret of Real Abstraction. *Rethinking Marxism*, 20(2), 273-287.

NOTER

¹ En række professionsrettede gennemgange, diskussioner og kritikker af anvendelsesorientering og modus 2-viden findes i forskellige artikler i Gjallerhorn og Tidsskrift for Professionsstudier, f.eks. hos Casper Andersen i "Vidensproduktion i forandring", hos Peter Østergaard Andersen i "Forestillinger om anvendelse inden for professionsfeltet – og om mulige metodologiske konsekvenser" og hos Anders Buch et al. i "Forskning er forskning – også på professionshøjskolerne!"

² I sit hovedværk, *The Invention of Modern Science*, viser Stengers, hvor fuldstændig fremmedartet og også i den forstand abstrakt Galileis idé om, at alle legemer falder lige hurtigt, har virket på samtiden, der påkaldte sig alt fra sund fornuft til Gud for at afvise ideen. Enhver kan jo se, at et lod falder hurtigere end en pose med fjer, så

hvordan kan man påstå noget så kontraintuitivt som det, Galilei gør? Galileis nye idé er skabt af en kombination af tankeeksperimenter (diskussioner med Aristoteles' faldlove), idealiserede betragtninger (om det lufttomme rum), et eksperimentelt apparat (opstillingen med kuglerne) og matematiske beregninger. Den nye idé trods den almindelige, sanseerfarede virkelighed. Den findes kun som abstrakt idé, men trods det tillader ideen f.eks. beregninger af tyngdeaccelerationen, uden hvilken f.eks. rejser i rummet ikke kan lade sig gøre.

³ "Such a circle is not abstracted from concrete circular forms; its mode of abstraction is related to its functioning as a lure for mathematical thought – it lures mathematicians into adventures which produce new aspects of what it means to be a circle into a mathematical mode of existence."